

Jānis Niedre — piecdesmitgadnieks

Iepazīnāties pirms gadiem divdesmit septiņiem: Jānis Niedre tolaik Tautas augstskolā lasīja lekciju ciklu «Padomju literatūra». Es biju klausītājs. Tādas lekcijas tajos laikos bija neparasta parādība, varētu sacīt, ievērojams notikums, — runāt par padomju literatūras izcilākajām parādībām, propagandēt sociālistiskās zemes mākslu — tā bija drošsirdība, bezbailīga melnā cīņā pret reakcijas kalpiem, kas nevēlīgi apmetāja Padomju zemi. Jāņa Niedres lekcijas tūdaļ izolējās uzmanības centrā, tās bija pats galvenais, ko varējām šeit, un pats lektors, ko līdz tam jau pazinām kā rakstnieku, mūsu acīs nostājās kā īsts Padomju Savienības draugs. Bet tas vēl nebija viss. Jānis Niedre bija ne tikai lektors vien — viņš man pagādāja vienu otru tādu grāmatu, kas buržuāziskajā Latvijā bija stingri aizliegtas. Tie bija padomju izdevumi. Ah, kā mēs pēc tiem alkām, un cik pateicīgi vēl tagad esam katram, kas mums līdzēja šīs slāpes remdēt.

Nav mūsu nolūkos lasītāja uzmanību pievērst atmiņu stāstiem — vēlējāmies tikai pašpīrēt vienu lappusi, kas raksturo Jāni Niedri kā rakstnieku, cīnītāju jau tajos gados.

Jānis Niedre drīz vien vēl vairāk tuvojās strādnieku kustībai, kļuva aktīvs pagrīdnieks. Ulmaniskās reakcijas režīma laikā uz daudziem gadiem viņu ieslodzīja cietuma mūros. Bet Jānis Niedre no cietuma tumsas iznāca rūdītāks, ar marksisma mācības spēku vēl vairāk apbruņots...

Nodibinoties padomju varai Latvijā, mēs viņu redzam visaktīvāko sociālistiskās kultūras cīnītāju vidū. Un tā līdz mūsu dienām: vienmēr viņš bijis aktīvs, vienmēr darbojies te Valsts izdevniecībā, te LVU, te Rakstnieku savienībā un citās iestādēs, organizācijās, amatā, sabiedriskos pienākumos.

Jānis Niedre nekad nav bijis sauss kabineta cilvēks vai tāds, kas savu dzīvi nosēž pie rakstāmgalda vien. Ne! Viņš prot savienot folkloras un literatūras zinātnieka, kritiķa un prozaikā radošo darbu — ar visiem tiem sabiedriskajiem un amata pienākumiem, kādus uzlied kolektīvi, kādus prasā izpildīt partijā.

Jānis Niedre jau pirms padomju laika daudz rakstījis par etnogrāfijas jautājumiem. Padomju laikā kā nozīmīgs jāmāc viņa darbs «Latviešu folklorā». Tomēr pats galvenais viņa kā zinātnieka paveikums ir kapitāldarbs «Latviešu literatūra» divos sējumos, kas aptver latviešu literatūras vēstības procesus no tās pirmsākumiem līdz 1885. gadam. Te pirmo reizi latviešu literatūras sākuma posms vērtēts no marksistiskās zinātnes viedokļa. Jaunatne, studējošie, visi un ikviens, kam tuva un dārga mūsu tautas vēsture, kultūras vērtības, — lasa šo grāmatu. Lasā arī Jāņa Niedres «amata brāļi» — pārējie rakstnieki, un katrs mēs te atrodam kaut ko tādu, ko neesam līdz šim zinājuši vai kas agrāk bija vērtēts nepareizi. Nav šaubu — Jāņa Nied-

Jānis Niedre,
V. Svirskis zīmējums

res šie divi sējumi ir kā asi zobeni, kas palīdz sacīst vecas, buržuāzisko literatūrzinātnieku un vēsturnieku nezinātniskas, vācu feodāļu un latviešu visu dimensiju kapitālistisko liekžu vajadzībā sarakstītos vācu mācītāju un citu reakcionāro literātu saslaucījumus. Jānis Niedre ar zinātnieka rūpību savācis materiālus, izpētījis vecas rokrakstus, — viņš jāvis runāt faktiem, jāvis runāt līdz šim vēl maz vai pat nemaz nepazītiem, noklusētiem darbiem — un tā palīdzējis patiesā gaismā ieraudzīt Veco Stenderu, Dinshērgi, Ljventālu un daudzus citus. Palīdzējis patiesā gaismā un patiesā lielumā redzēt Garību Merķeli, Juri Alunānu, Krišjāni Valdemāru. Tāds ir Jāņa Niedres literatūras vēstures napelnis. Ir apcietis reakcionāro melnsvarču spārni, kas mēla ēnu uz latviešu literatūru, īpaši uz tās sēnēm, ir jo spilgti atklāti un apkopoti fakti par latviešu nacionālo kultūru notiekošo cīņu starp progresīvi demokrātisko un reakcionāro kultūru. Jānis Niedre kā literatūrvēsturnieks un folklorists ir palīdzējis atšķērtināt ne vienu vien mezgli, ne vienu vien svarīgu jautājumu.

Jānis Niedre ar lielu zinātnieka kaislību rakstījis vecas rakstos, viņš saprot, kāds zināšanu zeļts radams arhīvu rūdā. Bet vai ar to vien lai apmierinās viņa radošais talants? Tāču nē! Tāpēc Jāņa Niedres vārdu jo bieži sastāpam periodikā, taj skaitā arī mūsu laikrakstā — viņš raksta par jaunākajiem notikumiem un arī par visjaunākajiem autoriem mūsu literatūrā. Viņš dedzīgi lešlājas par sociālistiskā realisma principu jo pilnīgāku ieviešanu radošajā darbā, par literatūras aktualitāti, par partejiskumu. Jāņa Niedres radošā personība visai daudzpusīga, viņa radošā darba intereses iesniedzas arī aktīvā līdzdalībā prozas sekojā: kā vēl vairāk rosināt savus līdzbiedrus uz aktīvāku dalīrādī, kā labāk organizēt, leintēresēt prozaikūs savu uzdevumu daļākal izpratnei un veikšanai? Tie, lāk, ir jautājumi, kas Jānim Niedrem ir tikpat svarīgi kā savas dalīrades leceres realizēšana.

Krietns paveikums Jānim Niedrem ir arī latviešu padomju prozā. Rakstīt viņš sācis jau pirms padomju varas nodibināšanās. Pirmā romāna «Vikingis» (1931. g.) sarakstīšana gan vairāk kalpojusi rakstnieka rokas levingrināšanai. Vēstures studēšana topošo rakstnieku ievirza atlocīgā tematikā — tā radies arī otrs romāns «Uz Daugavas viesulis» (1932. g.), ko pats autors apzīmējis par «brīvo cīņu šalkām». Tomēr tie ir galvenokārt meklējumi, rakstnieka veidošanās process.

Krasāks pavērsiens Jāņa Niedres kā prozaikā izaugsmē izēmējas ar stāstu krājumu «Keceris Latgalē» (1932. g.). Te jau saskatām īpatnēju autora raksturu, latgaliskā kolorīta un cilvēka raksturu spilgtākus iezīmējumus. Šī nelielā stāstu grāmata ir un paliek kā viena no labākajām Jāņa Niedres prozā, tai ir sava neatņemama vieta latviešu literatūrā.

Kad «Keceris» sāka staigāt pa Latgales ciematiem, baznīckungī un visi reakcijas kalpi aiz niknuma lēca vai no ādas un ko tik nemōģināja darīt pret grāmatu un tās autoru, — taču Jānis Niedre un viņa «Keceris» sveikti un veseli arī šodien.

Tuvī padomju lasītājam ir arī Jāņa Niedres stāsti un tēlojumi, kuros atspoguļoti politieslodzīto dzīves un cīņu gadi («Piecu korpusu kameras» 1940. g.). Te atrodam stāstus «Ibisa valsts gubernators», «Lelle» u. c., kuros sajūtam spēcīgus tēlus un raksturus. Bet šo grāmatu grūti dalīt atsevišķos stāstos — tā visā savā kopumā ir mākslinieciski veidots darbs, kas piepūcīgāms tām labākajām latviešu padomju literatūras lappusēm, kurās stāstīts par revolūcionāru «komunistiskās partijas» «sēdošu» gājām cīņām.

Jāņa Niedres prozas deumā vēl V. romāns «Pulkānu salas» un tā turpinājums «Rūdiņuma gadi», kurā plašākos audoklas uzgleznata Latgale, tās laudis, dzīve un cīņa. Prozas druva bakti strādājoš, tapuši stāstu krājumi «Divas krastos» un «Sirdsapziņa» un klātpievienojams jaunākais romāns «Kāpjāši ūdenis».

Grūtais dzīves ceļš, cietumniecības gados sabeigtā veselība allaž «jāsaremontē». Ir bijuši brīži, kad slimības dēļ jāpallek mājās. Bet Jānis Niedre ir cilvēks ar grības spēku. Nepaliet ne cik ilgs laiks, un atkal to redzam Rakstnieku savienībā, konsultējot jaunus prozaikus, piedaloties valdes sēdēs, sekcijās, sekretariātā un velcot daudzus jo daudzus rakstnieka darba organizatoriskos pasākumus. Un šodien Jānis Niedre ir Latvijas padomju rakstnieku delegātu vidū III Vis-savienības rakstnieku kongresā...

Apritējuši piecdesmit dzīves gadi. Tas nav gluži maz, bet možam, garīgi spīrgtam cilvēkam, kāds ir Jānis Niedre, tie būs tikai skaists pamudinājums arī turpmāk nenogurstoši strādāt ziedošās latviešu padomju kultūras laukā.

Ignats Muļnieks